

אם התמ"ג עולה - למה אמריקה ירודה?

מאת קליפורד קוב, טד הלסטאד וג'ונתן ראו

במהלך המולת מערכת הבחירות האחרונה, פרשנים פוליטיים התבלבלו מעובדה עיקשת אחת. הכלכלה תפקדה באופן יוצא מן הכלל, לפחות על פי המדידות הסטנדרטיות. התפוקה ואחוז המועסקים היו בעליה; האינפלציה הייתה תחת שליטה. הפורום הכלכלי העולמי (WEF) בשוויץ הכריז כי ארצות הברית שבה ותפסה את מקומה בתור המשק התחרותי ביותר בעולם, לאחר שנים של שליטה יפנית.

הממשל בראשות קלינטון המתין בציפייה, אבל התשואות לא הגיעו. הבוחרים לא חשו טוב יותר, למרות שהכלכלנים אמרו שתחושתם אמורה להשתפר. הכלכלה כפי שהכלכלנים מגדירים אותה הרקיעה שחקים, אבל האנשים שהרכיבו אותה - או לפחות חלק גדול מאוד מהם - לא. הנשיא ביל קלינטון שלח את יועציו הכלכלים למסע דרכים כדי לשכנע את האמריקאים שהניסיון האישי שלהם מוטעה ושהמדיים אכן היו נכונים. הפער המוזר הזה בין מה שהכלכלנים בחרו למדוד לבין מה שהאמריקאים חוו הפך לתעלומה הרשמית של עונת הבחירות. "הפרדוקס של '94: מצביעים מדוכדכים בזמנים טובים" ה'ניו יורק טיימס' הצהיר בעמודו הראשי. "בום למי?" קראה הכותרת של שבועון ה'טיים'. אבל הכתבים מעולם לא הגיעו ממש לשאלה הבסיסית - דהיינו, האם המדדים הרשמיים פשוט מוטעים, והאם הם מובילים את האומה בכיוון הלא נכון?

הבעיה עמוקה בהרבה מכלכלת "שני המעמדות" - שגשוג למעלה, ודעיכה באמצע ולמטה - שקיבלה כל כך הרבה תשומת לב. היא עוסקת בעצם ההגדרה של המונח "שגשוג". כפי שאמר הסופר ג'ון רוסקין, כלכלה יוצרת חוליים (illth) ולא רק רווחה (wealth); אבל המדידות הרגילות של רמת חיים כורכות את השניים יחדיו. האם יתכן שגם המעמד העליון עלה - ועוד עולה - על גבה של ספינה ששוקעת לאיטה אל תוך ים התחלואים, ושהמדדים הלאומיים של קידמה כלכלית בקושי מספקים רמז לעובדה זו? הרבה תשומת לב הופנתה לתסמינים: אנשים עובדים יותר שעות בעבור שכר נמוך יותר. המעמד הבינוני כושל בעוד העשירים פורצים קדימה. הנסיעות לעבודה הפכו טרודות יותר. הפשע, הצפיפות והאלימות באמצעי תקשורת נמצאו בעליה. סקר של ביזנס וויק ומכון הריס במרץ גילה את החדשות הלא מפתיעות ש 70% מהציבור חשו עצבות ודיכאון לנוכח העתיד.

ממשל קלינטון אמר שהאמריקאים פשוט סובלים מהחרדות של ההתאמות לפלאי הכלכלה החדשה. בהשתמשו במונחים דומים, אלן גרינספאן, יושב ראש מועצת

המנהלים של 'הפדרל ריזרב', אמר בכינוס של אנשי עסקים בפברואר האחרון ש "נראה כי קיימת באופן בלתי מוסבר תחושה מבשרת רעות, עמוקה ויוצאת דופן בנוגע לתחזית [הכלכלית] בקרב האוכלוסייה."

האנשים הטפשים האלה. אבל האם ייתכן שמומחים לכלכלה הלאומית חיים בכפר פטיומקין סטטיסטי שמסתיר את הכלכלה שהאמריקאים מתנסים בה במציאות? האם לא הגיע הזמן לשאול כמה שאלות בסיסיות לגבי המדדים עליהם מתבססות דעות המומחים ועל הנחות היסוד שעליה עומדים מדדים אלה? המדדים הכלכליים הם לולאת המשוב העיקרית למדיניות הלאומית. הם מגדירים את הבעיות הכלכליות שהזירה הפוליטית רוצה לתקן. אם אבד הכלח על המדדים הלאומיים של ההתקדמות הכלכלית, אזי הם שולחים אותנו באופן חוזר ונשנה אל חיקה של מדיניות שלא יכולה להצליח בגלל שהיא לא מתייחסת לבעיות הנכונות.

כיום, שתי המפלגות הפוליטיות בארה"ב חלוקות ביניהן במקצת בכל הנוגע לאמצעים, אבל אף אחת מהן אינה מערערת על כך שהמטרה העליונה של המדיניות הלאומית היא לגרום למדד הגדול - התוצר המקומי הגולמי (תמ"ג, או קרובו התל"ג) - לטפס בעקביות כלפי מעלה. אף אחד לא מערער על כך שגידול בתמ"ג ירחיק את תחלואי האומה: אם האמריקאים חשים אי נוחות למרות שהתמ"ג עולה, אז וודאי נחוצה צמיחה גדולה עוד יותר...

זאת ועוד, התמ"ג ושמות התואר השונים שלו - שיעור הצמיחה, התרחבות, התאוששות - הפכו להיות מהות השפה של הכתבות והוויכוחים על הכלכלה הלאומית. מבחינה מילולית אנחנו לא מסוגלים לחשוב על הכלכלה בלעדיהם. אבל המונחים האלה הפכו באופן גדל והולך למחסום של הפשטות, המפריד בינינו לבין המציאות הכלכלית. הם לא מספרים לנו כמעט דבר על מה שבאמת מתרחש.

התמ"ג הוא פשוט הערכה גסה של פעילות השוק, של כסף שמחליף ידיים. הוא לא מבצע הבחנה כלשהי בין רצוי לבלתי-רצוי, או בין עלויות לרווחים. בנוסף, הוא מתבונן רק בחלקת המציאות שבה הכלכלנים בוחרים להכיר - החלקה שמעורבות בה עסקאות כספיות. התפקודים הכלכליים החיוניים שמתבצעים במגזר הביתי וההתנדבותי אינם נכנסים לחשבון בכלל. כתוצאה מכך התמ"ג לא רק מסתיר את ההתפרקות של המבנה החברתי ושל הסביבה הטבעית שבה הכלכלה - והחיים עצמם - בסופו של דבר תלויים; גרוע מכך, הוא למעשה מצייר את ההתפרקות הזו כרווח כלכלי.

אבל הפוליטיקאים, התקשורת והפרשנים הכלכליים שלנו ממשיכים להכריז בציתנות על נתוני התמ"ג כעל מידע בעל חשיבות מירבית. אמנם נשאלו שאלות בנוגע לדיוק המספרים שמרכיבים את התמ"ג, ונעשו כמה תיקונים קטנים ומקריים בקצוות, אבל כמעט לא נתגלתה עד כה סקרנות בנוגע להנחות היסוד שמהוות את הסכימה

הסטטיסטית הגולמית שלו. אם בגלל שכנוע ישיר, ואם בגלל ההתבצרות המקצועית והכספית, פוליטיקאים, כלכלנים, והשאר לא היו להוטים לשנות אותו. קיים צורך דחוף במדדים חדשים של קדמה, שמותאמים לכלכלה שבאמת קיימת. אנו חברים ב"להגדיר מחדש את הקדמה" (Redefining Progress), ארגון חדש שמטרתו לעורר דיון ציבורי רחב על טיבה של הקדמה הכלכלית ועל האמצעים הטובים ביותר להגשמתה. בהתאם לכך, פיתחנו מד חדש בעצמנו, כדי להראות שהדבר בר-ביצוע וכן את הצורה שמדד כזה ילבש. "כרטיס הניקוד" החדש הזה פותח צוהר לחשיבה מחודשת ומעמיקה על המדיניות הכלכלית ועל הנחות הייסוד שלה. הוא מצביע בתוקף על כך שלא הבוחרים הם שאיבדו את הקשר למציאות.

מעט היסטוריה של מדידות כלכליות (מוטות)

תמ"ג עומד כאבן-בוחן של המדיניות הכלכלית זה זמן רב כל כך עד שרוב האנשים רואים בו מעין סטנדרט אוניברסלי (ב-1991 הממשל האמריקאי עבר מהתל"ג המיושן לתמ"ג). למעשה התמ"ג הוא פשוט מוצר מלאכותי של ההיסטוריה, שריד של עידן אחר. הוא צמח מתוך אתגרי המיתון של שנות ה-30 ושל מלחמת העולם השנייה, כשהאומה האמריקאית ניצבה בפני מציאות כלכלית שונה מאוד מזו של היום. במהלך ההיסטוריה המדידות הכלכליות התפתחו מתוך האמונות והנסיבות של אותה תקופה. כשהכללות המערביות עברו מחקלאות לייצור, למימון ולשירותים, אופני המדידה התפתחו בצורה כללית בהתאם. אבל במהלך המאה הנוכחית, ובמיוחד מאז המלחמה, התהליך האבולוציוני הואט לכדי זחילה. כלכלת השוק המשיכה להשתנות בצורה קיצונית. במיוחד היא חדרה עמוק יותר ויותר לתחומי המשפחה, הקהילה והסביבה הטבעית שבעבר נראו כנמצאים מחוץ לטווח השגתה. אבל בעוד שהשינוי הזה תפס תאוצה, האופן שבו אנו מודדים את הבריאות הכלכלית ואת הקדמה, נשאר כשהיה.

האומדנים הראשונים של הנהלת החשבונות הלאומית בעולם המערבי היו פרי עבודתו של תומס פטי (Thomas Petty), באנגליה ב-1665. היקף הראיה של פטי היה רחב למדי; הוא ניסה לברר את הקיבולת הלאומית שניתן להטיל עליה מס. בצרפת, על כל פנים, צץ פוקוס צר יותר. התורה הכלכלית ששלטה אז הייתה זו של הפיזיקוראטים, שהחזיקו בדעה שהחקלאות היא המקור האמיתי לעושרה של מדינה. באופן לא מפתיע, המדידות שלהם התמקדו בתפוקה חקלאית. בכל מקרה, גם בצרפת היה מגוון גדול מאוד של נקודות מבט. באנגליה, מדינה מתועשת יותר, אדם סמית' (Adam Smith) ניסח תיאוריה רחבה יותר של עושרה של אומה, שכללה את פרי עמלם של היצרנים רבים ומגוונים. אבל נקודה חשובה אחת מני רבות שהתומכים הנלהבים של אדם סמית' התעלמו

ממנה, היא שסמית' שלל את מה שקרוי בימינו "כלכלת הבידור והשירותים", כולל ממשל ועריכת-דין. תפקודים אלה יכולים להיות שימושיים או לא, הוא אמר. אבל הם בסופו של דבר "לא מייצרים שום ערך", בגלל שהם לא מסתכמים בדבר מוחשי. אין ספק שנקודת מבט זו נתונה לזיכוח. אבל סמית' שאל שאלה מכרעת - שאלה שנעלמה כמעט לחלוטין מהמחשבה הכלכלית - האם ישנו הבדל בין עסקאות כספיות גרידא ובין תוספת אמיתית לרווחתה של האומה?

בסוף המאה ה-19 עבר מרכז הכובד של הכלכלה הבריטית בצורה משמעותית מייצור למסחר ומימון. בכלכלה החדשה הזו, דעותיו של סמית' על העושר הלאומי החלו להכאיב. אלפרד מרשל (Alfred Marshall), שניסח את מה שמכונה היום כלכלה ניאו-קלאסית, הכריז כי תועלת, לאו דווקא מוחשית, היא הסטנדרט האמיתי לתפוקה ולרווחה. שכר עמלם של עורכי-דין, עמלות, כל העברות הניירת של הכלכלה המסחרית המופשטת, לא היו שונים במהותם משקי תפוחי-אדמה, או מקרונות מלאים בברזל. החשיבות הכלכלית של דבר נעוצה לא בטבעו אלא פשוט במחיר השוק שלו.

ההצמדה הזו של הנהלת החשבונות הלאומית למכנה המשותף הנמוך ביותר של מחיר הייתה לימים בעלת השלכות נרחבות. משמעה, שכל פריט במסחר נחשב כתוספת לרווחה הלאומית רק בגלל העובדה שהוא יוצר ונקנה - וגם בהתאם למידה בה הוא עושה זאת. כמו כן, מן ההצמדה נבע גם שרק עסקאות בהן מעורב כסף נכללות בחשבון הלאומי. דבר זה השמיט שני תחומים גדולים: התפקודים של המשפחה והקהילה מחד, ושל הסביבה הטבעית מאידך. שני התחומים הללו חיוניים לרווחה כלכלית, אבל בגלל שהשירותים שהם מספקים נמצאים מחוץ למערכת המחירים, הם בלתי נראים בדין-וחשבון הלאומי.

לפני זמן רב ניתן היה להבין הזנחה שכזו. בימיו של אדם סמית' חלקת החיים שנקראת "השוק" תפסה חלק קטן מהמרחב הפיזי והחברתי. נדמה היה כי הסביבה הכלכלית אספקה אינסופית של משאבים, ויכולת אינסופית לספוג את הפסולת שהתעשייה באותם ימים השליכה. המבנה החברתי נראה כה מעוגן בהיסטוריה שאף אחד לא חשב שהשוק ההולך וגדל יוכל לחבל בו.

במהלך המאה הזו, לעומת זאת, ההנחות הללו הפכו יותר ויותר רופפות. אין זה מקרי שגם הסביבה וגם המבנה החברתי סבלו משחיקה חמורה בעשורים האחרונים; אלה הם בדיוק התחומים שההנחות מהמאה ה-18 וה-19 הוציאו מכלל חשבון של הרווחה הלאומית - בכלכלה הסוציאליסטית והקפיטליסטית כאחד. השחיקה הזו נשארה בלתי נראית ברובה בראי המדיניות הכלכלית מכיוון שהמדד שלנו לקדמה מתעלם ממנה; כתוצאה מכך, המדיניות הלאומית רק החמירה את מצבם.

כדי להבין איך החשבונאות הלאומית נלכדה בהנחות של עידן קדום, כדאי ללמוד את התקופה שבה חושלה הצורה הנוכחית של דין וחשבון כלכלי.

ב-1931, קבוצה של מומחים מהממשלה ומהמגזר הפרטי זומנו לשימוע של הקונגרס בכדי לענות על שאלות בסיסיות על הכלכלה. הסתבר שהם לא היו מסוגלים: הנתונים הכי עדכניים היו משנת 1929, והיו בסיסיים ביותר. ב-1932, השנה האחרונה לשלטונו של הובר באמריקה, ביקש הסנאט ממשרד המסחר האמריקאי להכין הערכה מקיפה של ההכנסה הלאומית. זמן לא רב לאחר מכן, הטיל המשרד על כלכלן צעיר בשם סיימון קוזנטס (Simon Kuznets) את המשימה לפתח סט אחיד של כלים לדין וחשבון לאומי. הדבר הפך להיות אב-הטיפוס למה שכיום נקרא התמ"ג.

במהלך שנות השלושים, החל להכות שורש בין כמה מההוגים של ה"ניו דיל" סוג חדש של חשיבה על המדיניות הכלכלית. על פי השקפתם התפקיד של הממשל הפדרלי אינו לתאם את מעשי התעשייה או למנוע ריכוזיות של התעשייה, כפי שה"ניו דיל" נהג בתחילה. תחת זאת, הממשלה צריכה לשמש מעין קרבורטור פיננסי ולשמור על תערובת עשירה של כוח קניה שתכנס למנוע, אם זה נדרש, אפילו על ידי גרעונות.

התיאוריה הזו מיוחסת באופן כללי ל ג'ון מיינרד קיינס (John Maynard Keynes), כמובן, אבל מספר רב של אנשי ה"ניו דיל" התקרבו אליה באופן אינסטינקטיבי ומעשי. מאחר והניהול הקיינסיני עבד על-ידי תזרמי כספים במקום על ידי תוכניות בירוקרטיות, היה הדין וחשבון הלאומי חיוני לו ביותר. זוכה פרס נובל רוברט סולאו (Robert Solow), MIT, כינה את עבודתו של קוזנטס ה"אנטומיה" של ה"פילוסופיה" של קיינס.

השניים התאחדו באופן רשמי במהלך מלחמת העולם השנייה, ותוך כדי תהליך זה התל"ג הפך לכרטיס הניקוד העיקרי של הכלכלה הלאומית. קשה להפריז בערכה של התועלת של התל"ג שהתפתח ככלי לתכנון מלחמתי. לקיינס עצמו היה תפקיד מרכזי במשרד האוצר הבריטי במהלך שתי מלחמות עולם. בתחילת מלחמת העולם השנייה הוא השתתף בכתיבתו של מסמך בשם "ההכנסה וההוצאה הלאומית של בריטניה, ואיך לשלם עבור המלחמה", שסיפק הרבה מהבסיס התפיסתי של התמ"ג של ימינו.

בארצות הברית פרויקט מנהטן קיבל הרבה יותר יוקרה. אבל כהישג טכני פיתוחו של התל"ג להנהלת החשבונות היה לא פחות חשוב. החשבונות אפשרו לאומה לאתר יכולת בלתי מנוצלת, ולעבור בהרבה את רמות הייצור אשר החשיבה הקונבנציונאלית החשיבה כאפשריות. להפתעתם הרבה, חוקרים אמריקאים גילו, לאחר המלחמה, שהיטלר קבע יעדי ייצור נמוכים בהרבה, חלקית בגלל מחסור בחשבונאות לאומית מתוחכמת.

לאחר שעזרו לנצח במלחמה, הקיינסיאנים היו מסוחרים מביטחון עצמי. רוח הרפאים של המיתון עדיין רדפה את ארצות הברית; אבל הכלכלנים האלה חשבו שהם מצאו את המפתחות לממלכת הכלכלה. עם ניהול פיסקלי (כספי) נאות, הם יכלו לגבור על "מעגל העסקים" הנורא ולהבטיח שגשוג לנצח. "חוק התעסוקה" בארה"ב בשנת 1946, הפך את התל"ג ואת התיאוריה הכלולה בו למדיניות הרשמית. הוא ייסד מועצה

של יועצים כלכליים כ"וועדת כמרים עליונה לניהול כלכלי", כפי שניסח זאת אלן ג'י. ליצ'מאן (Allan J. Lichtman), פרופסור להיסטוריה באוניברסיטה האמריקאית. את התל"ג כינה "כתבי הקודש" שלהם. קדחת הייצור שמשכה את האומה אל מחוץ למיתון ובמהלך המלחמה הייתה כעת המודל גם לעת שלום.

היו מספר השלכות שמעטים ראו אותם בבהירות באותו זמן. אחת מהן הייתה שהכלכלנים הפכו לסמכות אולטימטיבית למדיניות הציבורית של אמריקה. לפני המלחמה, כלכלנים צוטטו לעיתים נדירות בדיווחי החדשות למעט מאיזשהו מעמד רשמי. כעת דעותיהם היו מושא לחיפוש ולציטוט כמו אמת מטעם הכנסייה או התנ"ך. זאת ועוד, כמפלגה שטיפחה את הכלכלנים האלה, הפכו הדמוקרטים לחסידים נלהבים של ניהול טכנוקרטי מלמעלה למטה, שהתכוון לפעול למען האנשים, אפילו אם זה נעשה באמצעים שנמצאים מעבר לתפיסתם.

אבל השינוי העיקרי היה מי היו אותם "האנשים". בגלל שהגישה הקיינסיאנית ראתה בצריכה את הקטר המוביל את השגשוג, וושינגטון כולה התייחסה גם לציבור במונחים אלה. הם כבר לא היו בראש ובראשונה חוואים, עובדים, אנשי עסקים - כלומר, יצרנים. במקום זאת הם היו צרכנים, שההוצאה שלהם הייתה חובה לאומית רצינית במטרה לבלום את חזרתו של המיתון הנורא. בחורינו הצעירים צעדו אל המלחמה; כעת האמריקנים צעדו אל הקניונים אשר יכסו בסופו של דבר את המדינה.

באווירה זו התל"ג, אמת-המידה ואמצעי המדיניות, הפך במהירות למטרה של המדיניות עצמה. הלכידות החברתית והסביבה הטבעית של האומה, שהתל"ג נידה אותם, נלקחו כמובנים מאליהם. בכל שבוע, מנחה התכנית של 'ג'נרל אלקטריק', רונאלד רייגן, הודיע לאומה ש"צמיחה היא המוצר החשוב ביותר שלנו". מוצרים היו 'צמיחה', ולכן גם תל"ג היה 'צמיחה'.

התמ"ג כיום: אין "למטה" הופך ל"למעלה"

אם מפקד המשטרה המקומית שלכם היה מודיע כי ה"פעילות" ברחובות העיר גדלה ב-15%, אנשים לא היו מתרשמים, וכתבים לא כל שכן. הם היו דורשים פרטים. מה בדיוק עלה? נטיעת עצים או פריצות? פעילות התנדבותית או מעשי שוד? תאונות דרכים או עזרה הדדית בין שכנים?

מידת הפעילות כשלעצמה אינה אומרת לנו דבר על המידה בה החיים ברחובות טובים או גרועים יותר. בכלכלה זה אותו דבר. "יותר" או "פחות" אומר מעט מאוד, אלא אם אתה יודע מה. אבל איכשהו התמ"ג מצליח להנחיל קהות חושים קולקטיבית שבה שאלות בסיסיות כאלה נשאלות רק לעיתים נדירות.

התמ"ג לבדו אומר מעט מאוד. בהיותו פשוט אמת מידה של התפוקה הכוללת (הערך בדולרים של מוצרים ושירותים מוגמרים), הוא מניח שכל מה שמיוצר הוא על פי הגדרה "טובין" (goods). הוא לא מבחין בין עלויות לרווחים, בין פעילויות יצרניות להרסניות או בין פעולות בנות-קיימא לכאלה שאינן. אמת המידה המרכזית לשגשוג של המדינה עובדת כמו מכונת חישוב שמבצעת חיבור אבל לא מסוגלת לחסר. היא מתייחסת לכל דבר שמתרחש בשוק כרווח למין האנושי, בעודה מתעלמת לחלוטין מכל מה שקורה מחוץ לממלכה של חילופי הכספים, בלי קשר לחשיבות הדברים לאיכות החיים.

על פי הסטנדרט המוזר של התמ"ג, הגיבור הלאומי של הכלכלה הוא חולה סרטן סופני שנמצא בתהליך גרושים יקר. המאורע השמח ביותר הוא רעידת אדמה או הוריקן. הסביבה הרצויה ביותר הוא אזור מזוהם בפסולת רעילה שיעלה מיליארדי דולרים לנקותו. כל אלה תורמים לתמ"ג, מכיוון שהם גורמים לכסף להחליף ידיים. הדבר דומה לעסק שיחזיק בגיליון מאזן כספי רק על-ידי חיבורם של כל "העברות הכספיים", בלי להבחין בין הכנסה להוצאה או בין נכסים לחובות.

הפרוורטיות של התמ"ג משפיעה למעשה על כל חלקי החברה. ב-1993, וויליאם ג'י. בנט (William J. Bennett), שהיה שר החינוך בממשלו של רייגן, פרסם מחקר על שקיעה חברתית. הוא קרא לו "האינדקס של סימנים תרבותיים מובילים", קונטרה מכוונת לדו"ח הכלכלי העונתי בעל השם הדומה מטעם משרד המסחר. כוונתו הייתה לפרט את השחיקה החברתית שהמשיכה להתרחש, גם כאשר המדדים הכלכליים של האומה עלו.

העובדה המוזרה שבולטת לעין מרשימת המלאי העגומה של בנט לגבי פשע, גרושים, התמכרות לתקשורת ההמונים וכו' היא שרוב הפריטים בה למעשה מעלים את התמ"ג. גרושים, לדוגמה, מוסיפים הון קטן בשל חשבונות עורכי הדין, הצורך בבית שני, בתחבורה ויעוץ עבור הילדים, וכן הלאה. רק עורכי הדין המתמחים בגרושים עולים בוודאי כמה מיליארדי דולרים בשנה, ויתכן שהרבה מעבר לכך. באופן דומה, הפשע תרם להתפתחותה של תעשיית מניעת הפשע והביטחון עם הכנסות בסך למעלה מ-65 מיליארד דולר בשנה. מכשיר לנעילת מכוניות הנקרא "האלה" מוסיף לבדו 100 מיליון דולר בשנה לתמ"ג.

בנט ציטט את הסטטיסטיקה המצמררת לפיה בני נוער מבליים בממוצע כשלוש שעות ביום בצפייה בטלוויזיה, וכחמש דקות ביום ביחידות עם אבותיהם. אבל כשילדים מדברים עם הוריהם, הם לא תורמים לתמ"ג. לעומת זאת, MTV עוזרת להפוך אותם לצרכנים נלהבים שמעלים את התמ"ג. אפילו אותן אמהות בנות-עשרה שאינן נשואות מביאות צרכנים חדשים קטנים לעולם (המצטרפים במהירות ל"שוק הילדים" ואחר כך ל"שוק הנוער", שביחד מוסיפים 200 מיליארד דולר לתמ"ג). לכן, בעוד אנשים שמרנים מבחינה חברתית כמו בנט מקוננים בצדק על הדעיכה החברתית של האומה, שותפיהם

המעודדים את השוק החופשי מסתכלים על אותה תופעה מבעד לעדשות התמ"ג, ופותחים את בקבוק השמפניה.

דבר דומה קורה לסביבה הטבעית: ככל שהאומה מכלה את משאביה הטבעיים, כך התמ"ג צומח. תופעה זו מפרה את העקרונות הבסיסיים של הנהלת החשבונות, שכן היא מציירת את צמצום ההון כהכנסה עכשווית. אף איש עסקים לא יבצע שגיאה גסה כל כך. כשחברת נפט קטנה קודחת באר נפט בטקסס, היא מקבלת הנחת התרוקנות נדיבה במיסים, כהכרה בהפסד שלה. אבל אותו קידוח בדיוק מופיע כרווח לאומה בתמ"ג. כשארצות הברית דגה ומשאירה שרידים בודדים מאוכלוסיות הדגים, זה מופיע בספרי החשבונות הלאומיים כבום כלכלי - עד ששדות הדייג קורסים. כפי שאמר הכלכלן הרמן דיילי, שעבד בבנק העולמי, מערכת הנהלת החשבונות הלאומית מתייחסת לכדור הארץ כאל עסק בפשיטת רגל.

הוסיפו זיהום לדף מאזן החשבונות ונדמה שמצבנו רק נהיה טוב יותר. למעשה, זיהום מופיע כרווח פעמיים: פעם כשהמפעל הכימי, לדוגמא, מייצר אותו כתוצר-לוואי, ופעם נוספת כשהאומה משקיעה מיליארדי דולרים כדי לנקות את איזור הזיהום הרעיל שנוצר כתוצאה מכך. זאת ועוד, ההוצאות הנוספות שנגרמות כתוצאה מהדרדרון והדלדול הסביבתי - כמו הוצאות על תרופות שנובעות מזיהום אוויר - גם הן מופיעות כעליה בתמ"ג.

סוג זה של ניהול חשבונות "מאכיל" את התפיסה הרווחת שהשמירה על משאבים וההגנה על הסביבה הטבעית חייבות לבוא על חשבון הכלכלה, בגלל שהתוצאה יכולה להיות תמ"ג נמוך יותר. זה כמו להגיד שרזרבת הון נגד ירידת ערך חייבת לבוא על חשבון העסק. להפך, רזרבת הון היא חיונית להבטחת עתידו של העסק. ההתעלמות מכך פירושה בלבול בין לקיחת הלוואה על חשבון העתיד לבין הפקת רווח אמיתי. שימור משאבים עובד באותו אופן, אבל ניהול החשבונות הפרוורטי של התמ"ג מסתיר את העובדה הבסיסית הזו. לא פחות חשוב הוא האופן בו התמ"ג מתעלם מהתרומה של התחום החברתי - כלומר, התפקיד הכלכלי של משקי-הבית והקהילות. זהו המקום בו מתבצעת הרבה מהעבודה החשובה ביותר באומה, מטיפול בילדים ובאנשים מבוגרים ועד לעבודה התנדבותית על מגוון צורותיה. זהו הדבק החברתי של האומה. אבל מכיוון ששום כסף אינו מחליף ידיים בנחלה זו, היא בלתי נראית לכלכלה הקונוונציונאלית. התמ"ג כלל איננו מחשיב אותה - ומשמעות הדבר היא שככל שהמשפחות והקהילות שלנו מתפרקות וסקטור שרות רשמי בא במקומו, כך התמ"ג עולה, וכתבי הכלכלה משמיעים תרועות שמחה.

הורות הופכת למעונות יום, קפיצה לשיחה במטבח הופכת לפסיכיאטריה ולווידיאו, עיניהם הפקוחות של השכנים הופכות למערכות אזעקה ולקציני משטרה, הארוחה המשפחתית הופכת למקדונלד'ס. בכל רובדי החיים, הדברים שאנשים נהגו לעשות למען

ויחד עם אחרים הפכו לדברים שהם צריכים לקנות. מעונות יום מוסיפים 4 מיליארד דולר לתמ"ג. מכשירי וידאו וציודי בידור דומים מוסיפים 60 מיליארד דולר. פוליטיקאים מסתכלים על השקיעה הזו במשקפיים אידאולוגיות שחוקות: השמרנים מחפשים בשוק, הליברלים בממשל. אבל למעשה שני ה"סקטורים", באופן יחסי לפחות, הם פשוט שני צדדים של אותו מטבע: הן הממשלה והן השוק הפרטי גדלים על-ידי מעשה ביזה בתחומי המשפחה והקהילה שמטפחים ותומכים בנו.

אלה הן רק הבעיות הברורות ביותר. ישנן אחרות, לא פחות חמורות. התמ"ג מתעלם לחלוטין מחלוקת ההכנסה, לדוגמא, כך שרווחים עצומים בצמרת - כפי שנעשו בשנות ה-80' - מצטיירים כשפע חדש לכל. הוא לא עושה שום הבחנה בין האדם במשרת ההיי-טק הבטוחה לבין עובד הצווארון הכחול שחייב לעבוד בשתי משרות בשכר נמוך. התמ"ג מתייחס לשעות הפנאי ולזמן בחיק המשפחה באותו אופן שבו הוא מתייחס לאוויר ולמים: כחסרות כל ערך. כאשר הצורך במשרה שנייה מפחית את הזמן הפנוי למשפחה או לקהילה, התמ"ג מתעד את ההפסד הזה כרווח כלכלי.

וישנו גם הנושא של התמכרות לצריכה. פונדמנטליסטים של השוק החופשי נוטים לתקוף את מבקרי התמ"ג כ"אליטיסטים". אנשים קונים דברים בגלל שהם רוצים אותם, הם אומרים, ומי יודע טוב יותר מהאנשים עצמם מה מוסיף לאיכות החיים? זה טיעון קצר ומשכנע. אבל האם האמת באמת כה פשוטה? כ-40% משותי המשקאות החריפים במדינה עוברים את גבולות ה"מתיונות", המוגדרים כ-2 משקאות ביום. ניצול לרעה של כרטיסי אשראי הפך נפוץ כל כך ש"לוויים אנונימיים" מקיימים 45 פגישות בשבוע באזור מפרץ סן-פרנסיסקו לבדו. קרוב ל-50% מהאמריקאים מחשיבים עצמם כבעלי משקל עודף. כשחושבים על תעשיית הדיאטות בעלת ההיקף של 32 מיליארד הדולר, התמ"ג נראה מוזר באמת. הוא מביא בחשבון הן את האוכל שאנשים היו מעדיפים שלא לאכול, והן את המיליארדים שהם מוציאים כדי להיפטר מהקילוגרמים שהתווספו כתוצאה מכך. החולה שעובר ניתוח מעקפים הופך כמעט למטאפורה של המדד הלאומי לרווחה. התחפר בשומן, שלם את התוצאה, חבר את השניים יחד, והכלכלה ממשיכה לגדול.

כך גם משפטו של או. ג'יי. סימפסון. כשה'וול סטריט ג'ורנל' חיבר את ההוצאה על הצוות המשפטי של סימפסון (20,000 דולר ביום), ההוצאות של רשתות הטלוויזיה, הפסלונים של או. ג'יי., וכל השאר, הוא קיבל תוספת של כ-200 מיליון דולר לתמ"ג, שעליה יוכלו הפוליטיקאים לקחת קרדיט ב-1996. "התמ"ג של משפט או. ג'יי. עוברת את זה של, לדוגמא, גרנדה", טענה הכותרת של כתבת המגזין. אפשר להתחיל להבין מדוע פוליטיקאים מעדיפים לדבר על צמיחה במקום על מה הם בעצם מרכיביה, ומדוע 'פרוזק' לבדה מוסיפה למעלה מ-1.2 מיליארד דולר לתמ"ג, כשאנשים מנסים להרגיש טיפה יותר טוב בתוך כל הקדמה הזו.

המדיניות של הקביעות

לסיימון קונזטס [האיש שבשנות השלושים הגה את המודל המקורי עליו מבוסס התמ"ג] היו הסתייגויות רציניות מהנהלת החשבונות האומית אותה עזר ליצור. כבר בדיווח הראשון שלו לקונגרס ב-1934, ניסה להזהיר את האומה מהמגבלות של המערכת החדשה. "השגשוג של אומה", הדו"ח סיכם, "אינו באמת יכול להגזר ממדידה של הכנסה לאומית כפי שהוגדרה למעלה".

אבל התמ"ג המשיך לצבור מעמד של עמוד-תווך, והחששות של קונזטס העמיקו. הוא דחה את תפיסת הסכמות הא-פריוריות שרווחה ברוב החשיבה הכלכלית. כשכלכלה גדלה, הוא אמר, הקונספט של מה היא כוללת חייב לגדול גם כן. הכלכלנים חייבים לשאוף למדוד דברים נוספים ושונים. כבר ב-1962 כתב קונזטס ב-'ניו ריפבליק' שיש צורך לחשוב מחדש בצורה מעמיקה על הנהלת החשבונות האומית: "צריך לשמור בראש ובראשונה על הבחנות בין כמות לאיכות של הצמיחה, בין העלויות לרווחים שלה, ובין הטווח הקצר לארוך", הוא כתב. מטרות של 'עוד' צמיחה צריכות לפרט צמיחה של מה ולשם מה.

לגבי רובנו, זה פשוט נראה כמו הגיון בריא. אם הממשלה הולכת לעודד משהו, וודאי שהבוחרים צריכים לדעת מהו אותו משהו. אבל לפי השקפתם של רוב הכלכלנים, הצעתו של קונזטס הייתה בגדר פצצה מתקתקת. מהרגע שהתחלת לשאול "מה" בנוסף ל"כמה" - כלומר, לגבי האיכות ולא רק לגבי הכמות - הנחת היסוד של הנהלת החשבונות של המדינה כמד-קידמה מתחילה להתפורר, ויחד עימה הרבה מהחשיבה הכלכלית הקונבנציונלית שעליה מבוססים אותם חשבונות.

באופן לא מפתיע, המקצוע לא שש לאמץ את נקודת המבט של קונזטס. למרות שהוא זכה בפרס נובל ב-1971, כלכלנים רבים ביטלו אותו כמין סטיטיסטיקאי שקיבל שבחים רבים מדי. הרבה מהם מודעים לפחות לחלק מהמגרעות של התמ"ג. אבל במקום להתייצב בפני מגרעות אלה בכנות, הם משכו בכתפיהם או שאפו למזער את ההשלכות לגבי המודלים שלהם.

את התוצאות של הקיבעון בנוגע לתמ"ג אפשר אולי לראות בצורה המוחשית ביותר במה שנוהגים אנו לכנותו "המדיניות המתפתחות" (מונח שבעצמו מוגדר בעיקר במונחים של תמ"ג) - ובאופן ספציפי במדיניות של הבנק העולמי, שהוא מעין צאר של פיתוח למדינות הדרום. כבר לפני כמה עשורים ניסה קונזטס להצביע על האבסורד שבשימוש במד כזה כדי להעריך את כלכלותיהן של המדינות הפחות מפותחות, שבהן חלק גדול מהייצור מתרחש בכלכלת משק-הבית ולכן נמצא מעבר לתחום תפיסתו של התמ"ג. אסטרטגיית פיתוח שמתבססת על העלאת התמ"ג עלולה לערער את כלכלת משק-הבית ובכך לפגוע ברווחה של אנשי המדינה, בעודה מחריבה עד ליסוד את הסביבה.

ב-1989 הודה ברבר קונאבל (Barber Conable), מי שהיה אז נשיא הבנק העולמי, בעייה שקיימת ביחס לנושאים הסביבתיים. "החישובים הנוכחיים מתעלמים מהרס בסיס משאבי-הטבע ורואים במכירת משאבים בלתי-מתחדשים אך ורק הכנסה," הוא כתב. "חייבת להימצא דרך טובה יותר." אבל בקומות שמתחתיו כלכלני הבנק המשיכו לעסוק באסטרטגיית הלוואה שנועדו להעלות את התמ"ג. פרסום עדכני אחד של הבנק העולמי אישר אותו מחדש בתור ה-"קריטריון הראשי החשוב ביותר למיון כלכלות". וכקריטריון מוטעה. במחקר 'מרעיד אדמה' על אינדונזיה ב-1989, המכון לחקר משאבים מושינגטון די.סי. בדק את ההשלכות של המדד על משאבי הטבע. מאז 1970, אינדונזיה הייתה סיפור הצלחה לאסכולת הפיתוח הקונווציונאלי, בהשיגה שיעור צמיחה יוצא מגדר הרגיל של 7% בשנה. אבל קצב רצחני כזה לא יכול להמשך לנצח. אינדונזיה מוכרת עושר מינרלי יקר שאינו בר חידוש. כשהיא כורתת ומפנה את יערותיה ומכלה את האדמה שלה עם חקלאות אינטנסיבית, היא למעשה שודדת את העתיד כדי לממן את הבום העכשווי. לאחר שהוסיף לכך עוד גורמים, המכון מצא שקצב הגידול הבר-קיימא האמיתי היה רק כמחצית מהקצב הרשמי. וזאת בלי להחשיב את הספקטרום הרחב יותר של עלויות חברתיות וסביבתיות, שהיו מורידות את שיעור הצמיחה עוד יותר. הנה הייתה עוד אזהרה עבור אלה שהיו מוכנים לשים לב אליה. אבל המוסד הבינלאומי לפיתוח לא עשה זאת כלל. למעשה, מה שנמדד כצמיחה נהיה מוטה יותר מאי פעם. הטייה זו התבטאה בכך שבשנת 1991 התל"ג הומר לתמ"ג - שינוי שקט שהיה בעל השלכות גדולות מאוד.

תחת המדידה הישנה, התוצר הלאומי הגולמי, ההכנסות של הפירמות הבינלאומיות היו מיוחסות למדינות שבהן הייתה הבעלות על הפירמה - ושאליהן הרווחים בסופו של דבר יחזרו. תחת התוצר המקומי הגולמי, לעומת זאת, הרווחים מיוחסים למדינה בה המפעל או המכרה ממוקמים, למרות שהם לא יישארו שם. השינוי הזה בניהול החשבונות הפך הרבה מדינות שנאבקו על קיומן לאתרים משגשגים מבחינה סטטיסטית, בעודו מסייע לדחיפה לקראת כלכלה עולמית. הדבר מסתיר בנוחיות רבה עובדה בסיסית: המדינות הצפוניות לוקחות את משאבי הדרום, ומכריזות על כך כרווח של הדרום. הפגמים הבסיסיים יותר של התמ"ג לא עברו ללא הבחנה בקרב מדינות העולם. בצרפת, דו"ח של הפרלמנט קרא למדדים חדשים של קידמה; גם משרד האוצר של אוסטרליה עשה כך. הן האו"ם והן הפרלמנט האירופי התמודדו עם הסוגיה הזו, ויש רחשים אפילו בבנק העולמי.

אבל השינוי לא יעבור בקלות בארצות הברית. הפרסום הרבעוני של שער התמ"ג הפך לטקס של ה'וול סטריט' ולמטרונום עבור כלי התקשורת, בקובעו את הקצב ואת קו-הסיפור של הדיווח הכלכלי. במיוחד עבור התקשורת, התמ"ג משרת תשוקות מוסדיות

עמוקות, כשהוא משלב את החזות של וודאות אמפירית וסמכות מקצועית עם קו-תקשורתית נתון מראש. הוא גם משרת את התעשיות שמשגשגות בעקבות המדיניות שהוא מחזק; אלה שנוטות לכלות ולזהם מרוצות במיוחד ממערכת הנהלת החשבונות שמציירת פעולות אלה כקידמה כלכלית. דבר זה הובהר היטב בשנה שעברה כשממשל קלינטון הציג, באופן הגיוני, שדלדול משאבים יופחת מהתמ"ג (אם כי רק כהערת שוליים) במקום להתווסף אליו.

זהו רעיון שכבר התגלגל במסדרונות משרד המסחר משך שנים, וההצעה עצמה של המנהל הייתה מתונה בהחלט. בכל זאת, בשימוע בפני וועדת התקציב באפריל 1994, שני נציגים של מדינות בעלות תעשיית פחם התנפלו על צוות המשרד. אם הנהלת החשבונות הלאומית תכלול את הידלדלות מאגרי הפחם ואת התוצאות של זיהום האוויר (שיתווספו מתי שהוא), אמר [אחד מהם] "מישהו ילך ויגיד... שתעשיית הפחם לא תורמת כלום למדינה." יותר טוב להשאיר את דלדול המשאבים ואת הזיהום מוחבאים מתחת לשטיח החשבונאות שנקרא "צמיחה". הוועדה דרשה בחינה חיצונית יקרה, ודחתה למעשה את הפרויקט.

מד קידמה אמין

לכלכלנים הביעו את התנגדותם למדדים חדשים בעיקר במונחים פילוסופיים. מדד של קידמה לאומית חייב להיות מדעי וחופשי מערכים, הם אומרים. כל ניסיון להעריך כיצד הכלכלה באמת משפיעה על אנשים יכול יותר מדי הנחות יסוד והאשמות, יותר מדי שיפוטיות תלויות ערכים, בנוגע לשאלה את מה צריך לכלול. עדיף להישאר על מה שנראה כאדמתו המוצקה של התמ"ג, שעל כל מגרעותיו רכש הילה של מדע אמפירי מעשי. למרות ההילה, התמ"ג הנוכחי רחוק מלהיות חופשי מערכים. השארת העלויות החברתיות והסביבתיות מחוץ לחישוב הכלכלי אינה מתחמקת משיפוט ערכי. להפך, היא מבצעת את השיפוט הערכי העצום על פיו דברים כמו התפרקות המשפחה ופשע, ההרס של אדמות מעובדות ושל זנים שלמים, תת-תעסוקה ואבדן הזמן הפנוי, נחשבים ללא כלום בשיווי-המשקל הכלכלי. העובדה היא שהתמ"ג כבר קבע ערך שרירותי לגורמים כאלה - אפס עגול וגדול.

החשיבה הכלכלית הקונבנציונאלית נוהגת על פי הנחת יסוד פשוטה בהקשר זה: כפי שפול סמואלסון מנסח זאת בספרו, "הכלכלה מתרכזת במושגים שניתן למדוד אותם באופן מעשי." במלים אחרות, אם קשה לספור משהו אזי אין לו חשיבות. מובן, לעולם לא תהיה דרך להציב ערך דולרי מדויק לחיי המשפחה והקהילה שלנו, לאוקיינוסים שלנו ולשטחים הפתוחים. זה לא אומר שאין להם ערך. זה רק אומר שאין לנו דרך לרשום

את ערכם בצורה בת-השוואה למחירי השוק. אף על פי כן, האתגר הוא פשוט להתחיל לפתח ערכים הגיוניים יותר מאפס; להפסיק להתעלם לחלוטין מדברים שחיוניים לבריאות הכלכלית והחברתית של המדינה. לבצע הערכה של העלויות החברתיות והסביבתיות אשר תהיה פחות מעוותת ופרוורטית מהתמ"ג שיש כרגע. אומדן זהיר של, נאמר, העלויות של התפרקות משפחה ופשע, יפיק תמונה מדויקת יותר של ההתקדמות הכלכלית מזו שתפיק התעלמות מוחלטת מעלויות כאלה.

יש לנו סקיצה גסה של תמונה כזו. בתקציב מוגבל, תוך שימוש בנתונים שהממשל הפדרלי ומוסדות אחרים כבר אספו, פיתחנו הערכות לגבי גורמים שהמסד הכלכלי מתעלם מהם. התוצאה היא מדד חדש שמתקרב הרבה יותר - לא כל הדרך, אבל קרוב יותר - לכלכלה שאנשים חווים. אנו קוראים לו "מד קידמה אמין" ("genuine progress" - GPI indicator), והוא מספק תוכן לפער בין הכלכלה שצוירה על-ידי הפרשנים הכלכליים לזו שהביאה דאגה וכאב גדלים והולכים לכל כך הרבה אנשים אחרים. הוא גם מתחיל להצביע על סוג המדידות שהממשל הפדרלי, על המשאבים הסטטיסטיים העצומים שלו, יכול לפתח.

ה-GPI מכיל למעלה מ-20 היבטים של החיים הכלכליים שלנו שהתמ"ג מתעלם מהם. ביססנו את הרשימה הזו על מידע זמין ועל הגיון בסיסי. משפחה לא מחשבת כל דולר שהיא מוציאה כצעד קדימה. במקום זאת, היא מנסה למיין את ההוצאות הכספיות השונות - וזה באופן בסיסי מה שאנחנו עשינו עם הנהלת החשבונות הלאומית. התחלנו עם אותם נתוני צריכה שהתמ"ג מבוסס עליהם, אבל שינינו אותם במספר אופנים. כיוונו על פי כמה גורמים (כמו חלוקת הכנסה), הוספנו כמה גורמים (כמו הערך של עבודות בית ועבודות בקהילה), והחסרנו אחרים (כגון עלויות זיהום וכדומה). התוצאה היא דף מאזן-חשבונות לאומי שמתחיל להבדיל בין העלויות לתועלות של ה"צמיחה".

הנה כמה מהגורמים שכללנו:

כלכלת הבית ועבודה התנדבותית. חלק נכבד מהעבודה הלאומית החשובה ביותר - והעבודה שמשפיעה על איכות החיים שלנו בצורה הישירה ביותר - מתבצעת במסגרות המשפחה והקהילה. טיפול בילדים ובקשישים, ניקיון ותיקונים, תרומה לקבוצות בשכונה - מכל אלה התמ"ג מתעלם לחלוטין כשכסף לא מחליף ידיים. כדי להתגבר על בעיה זו, כללנו, בנוסף לדברים אחרים, את הערך של עבודה ביתית על-פי חישוב של הערכת הסכום שמשפחה הייתה צריכה לשלם למישהו אחר כדי לבצע את העבודה.

פשע. התמ"ג מחשיב כהתקדמות את הכסף שאנשים מוציאים כדי להרתיע פושעים וכדי לתקן נזקים שהפשע גורם להם. רוב האנשים, לעומת זאת, יחשיבו את העלויות האלה כחלק מהגנות הכרחיות נגד דעיכה חברתית, וכך גם מחשיב אותם ה-GPI. כללנו

הוצאות רפואיות ואובדן רכוש שנגרמו כתוצאה מפשיעה ואת המנעולים והאמצעים האלקטרוניים שאנשים קונים כדי למנוע אותה.

הוצאות הגנה אחרות. עלויות שמיוחסות לפשע הן רק סוג אחד של הוצאה שמטרתה לתקן נזק שנגרם בעבר או בהווה, בניגוד לשיפור מצבם של האנשים. הכללנו גם כסף שהוצא על תאונות של מכוניות ואת מה שמשקי הבית משלמים על מסנני מים, ציוד לטיהור אוויר וכדומה, כדי להתגונן נגד הידרדרות סביבתם הפיזית.

חלוקת ההכנסה. גאות עולה של התמ"ג איננה בהכרח מרימה את כל הסירות - לא אם הגידול בהכנסה מתרחש בעיקר בצמרת. זה קרה בשנות ה-80: האחוז העליון של משקי הבית נהנה מגידול בהכנסה של למעלה מ-60%, בעוד ההכנסה של 40 האחוזים התחתונים של משקי הבית ירדה. כדי לקחת בחשבון את הגאות הבלתי שוויונית הזו, כיוונו את ה-GPI לרמה בה כל האוכלוסייה השתתפה באמת בכל עליה.

דלדול משאבים והשחתת הסביבה. כשהאומה שוחקת מאגרי נפט ומחצבים אחרים, הדבר צריך להופיע כעלות בהנהלת החשבונות הלאומית, בדיוק כפי שזה קורה בספרי החשבונות של עסק פרטי; אבל התמ"ג מתייחס לכך כאל רווח. הפכנו את המצב ב-GPI. באופן דומה, הזיהום של האוויר והמים שלנו מייצג את השחיקה ביכולתו של הטבע לספוג את הפסולת האנושית. לפיכך הוספנו, יחד עם דברים נוספים, את הנזק לבריאות האדם, לחקלאות ולמבנים מזיהום המים והאוויר, וכן הפסדים בתחום הבילוי והנופש כמו הצפה של חופים בביוב או פסולת רפואית.

הפסד של שעות פנאי. אם אנשים חייבים לעבוד בשתי משרות או שעות ארוכות יותר, רק כדי לאזן בין הכנסותיהם והוצאותיהם, אז הם לא באמת נמצאים במצב מאוזן. הם נשרכים מאחור, מפסידים זמן לבילוי עם משפחתם, להרחבת השכלתם, או כל דבר אחר. התמ"ג מניח שזמן אינו שווה כלום. אנחנו כללנו אותו בשער של משכורת ממוצעת.

כשאנו כוללים גורמים כאלה בשקלול, אנו מתחילים להרכיב תמונה של הכלכלה אותה רוב האמריקאים חווים. זה מבהיר במידה רבה את ה"פרדוקס" שחלחל לכתבות על המשך הקמפיניים לקונגרס בשנים האחרונות. התמ"ג יגיד לנו שהחיים השתפרו בהדרגה מאז שנות ה-50 המוקדמות - שהצעירים של היום נכנסים לעולם כלכלי טוב יותר מזה של הוריהם. התמ"ג לכל אמריקאי גדל ביותר מפי 2 במשך תקופה זו. ה-GPI מראה תמונה שונה מאוד: עקומה עולה מתחילת שנות החמישים עד בערך 1970, אבל ירידה הדרגתית של בערך 45% מאז. הדבר מצביע חזק על כך שעלויות הפעילות הכלכלית המתגברת - לפחות אלה של הפעילות שבה אנו נעולים כעת - החלו לעלות במשקלן על היתרונות, כשהתוצאה היא צמיחה שהיא למעשה בלתי כלכלית.

בפרט, ה-GPI חושף שהרבה ממה שאנו קוראים לו כעת בשם צמיחה או תמ"ג הוא בעצם אחד משלושה דברים בתחפושת: תיקון טעויות גסות וריקבון חברתי מהעבר,

הלוואת משאבים על חשבון העתיד, או הזזה של תפקודים מהתחום המסורתי של משק- הבית ושל הקהילה לתחום של הכלכלה הכספית. קוראים רבים עשויים לחשוב על תוספות לרשימת הגורמים שה-GPI צריך לכלול - ובכך לאשר הן את הקונספט הבסיסי והן את האופי השמרני של החישובים שלנו. אנחנו השארנו בחוץ, לדוגמא, את התופעה של צרכנות ממכרת, אלה הוצאות שהצרכנים עצמם אומרים שהם מייחלים שהם לא היו מבצעים. לא כללנו גם את הכחדת המינים, מכיוון שאין דרך משביעת רצון לחשב אובדן כזה במונחים כלכליים. העבודה על ה-GPI נמשכת כבר כמה שנים, ואנו נמשיך לעדכן אותה. אבל כבר נראה שהוא נגע בעצב חשוף במקצוע הכלכלה ומעבר לו. המדידה הכלכלית עומדת בפני שינוי שורשי, ואנו מקווים שה-GPI יאיץ את התהליך. אבל מדידה היא אמצעי, לא מטרה. השאלה החשובה יותר היא כיצד סט ישן של ספרי כלכלה ישנה את הוויכוח הכלכלי הלאומי ויכריח את המנהיגים שלנו לצאת מכפר הפטיומקין שלהם.

מכרטיסי-ניקוד למדיניות

דמינו את פיטר ג'נינגס במהדורת חדשות-הערב מקריא את הנתונים החדשים של משרד המסחר ברצינות המהוקצעת שלו. אך במקום התמ"ג, הוא מדווח על משהו דומה יותר ל-GPI. התפוקה הלאומית גדלה, הוא אומר, אבל הורים עבדו יותר שעות ולכן בילו פחות זמן עם ילדיהם. ההוצאה על צריכה "עלתה באופן חד", אבל רוב השינוי הלך על הגידול בהוצאות הרפואיות ותיקון ההריסות שנגרמו על ידי ההוריקנים וההצפות. המשאבים ירדו, כלומר חלק מהשגשוג של היום נלקח על חשבון נכדינו. וכך הלאה. לדיווחים מסוג זה תהיה השפעה קיצונית. הם יפרצו את הציור הכלכלי ההרמטי של כלכלנים ומנתחים מ'וול סטריט' שחולשים על החדשות בימנו - את ההפשטות שמתפקדות כמגננה-תפיסתית כנגד המציאות. פתאום, עיתונאים ופוליטיקאים כאחד, יצטרכו להתעמת עם הכלכלה שאנשים חווים במציאות. מדדים חדשים יעיפו את המדיניות השגויה של הצמיחה - ואת המדיניות העקלקלה שמתלווה אליה. פוליטיקאים כבר לא יוכלו יותר להתחמק עם ההבטחה חלקת-לשון שהמדינה תוכל לצמוח אל מעבר לשקיעה הסביבתית והתפרקות המשפחה, אי-השוויון והחובות, כאשר במקרים רבים המדינה צמחה לתוכם והצמיחה את הבעיות האלה....

מדדים טובים יותר יחזקו גם את תפקידם של ערכי המשפחה והקהילה בדיונים שלנו על המדיניות. נדיר שמישהו מצביע על הדרך בה השוק עצמו יכול לחבל בערכי המשפחה בשם הצמיחה. כשמרכזי קניות אזוריים מחליפים את הרחובות הראשיים, המטריצה של פעילות קהילתית גם היא מתערערת בצורה משמעותית. באופן דומה,

כשתקשורת ההמונים מחליפה את הקראת הסיפורים של ההורים והסבים, התמ"ג עולה בעוד תפקודה של המשפחה דועך.

אם משרות של עובדי מפעל נודדות למדינות בעלות משכורות נמוכות, משמע הדבר מוצרים זולים יותר ויותר יעילות. אבל משמעו גם התפוררות משפחתית חמורה, ושקיעתה של רשת הביטחון הבלתי פורמלית של כנסיות ואיגודים שפעם שגשו בעיירות תעשייה ועזרו למשפחות במצוקה. הממשלה מסווה את ההשפעה של מדיניות כזו על-ידי חשבונאות המתבססת למעשה על שני ספרים - ספר גלוי עבור השוק וספר נסתר לכל השאר. מדדים חדשים יאחדו את השניים, ומדיניות טובה יותר יכולה לעלות כתוצאה מכך.

ההשפעה תהיה אולי ישירה במיוחד במדינות המס. מערכת המס הנוכחית היא מעוותת בצורה עמוקה, אבל לא בשל הסיבות שכלכלנים בדרך כלל מציינים. ספקי החוכמה הקונבנציונאלית אומרים שמערכת המס מעכבת את הצמיחה, כשהם מתכוונים בעצם לתמ"ג. אבל בכך אין הבחנה בין שרירים לשומן. הם רוצים מקלטי מס לרווחי הון, אבל לשם מה? פופ-ארט? קרנות להשקעות מעבר לים? הם רוצים מיסים על צריכה. אבל לאיזו הם מתכוונים? נעלי עבודה יחד עם גוצי? נייר ממוחזר יחד עם כזה שיוצר מיערות עד?

בינתיים, השמאל דורש מיסים "מתקדמים" המתבססים אך ורק על הכנסה, כאילו ההכנסה והפעולות שיוצרות אותה הן כשלעצמן ראויות לגנאי, בלא קשר למה הן הפעולות האלה. הנהלת חשבונות טובה יותר תגדיר את הנושא לאורך ספקטרום אחר לחלוטין.

לדוגמא, המערכת הנוכחית מטילה מס כבד על מה שצריך לעודד - יוזמות ועבודה אנושית. באותו זמן, היא מטילה מס קליל או אפילו מסבסדת את הניצול של משאבי טבע שאותם האנושות צריכה לשמר ולחסוך. מעסיקים משלמים קנס כבד, בצורת מיסים לביטוח לאומי, פיצויי עובדים, וכל השאר, כשהם מעסיקים מישהו. אבל הם מקבלים וויתורים גדולים כשהם עוזרים לרוקן את משאבי הטבע של העולם. הנהלת חשבונות חדשה תחשוף את העיוות הזה, ותצביע לכיוון מערכת מס חדשה שעומדת כנגד הקטגוריות הסטריאוטיפיות של השמאל והימין.

אם ננסח זאת בצורה פשוטה, המדינה תקטין - או אם ניתן תבטל - מיסים על עבודה ויזמות ותחליף אותן במסים מוגדלים על השימוש במשאבים טבעיים. מערכת כזו תקטין את הצורך בחקיקה סביבתית, על ידי בניית משהו דומה להנהלת חשבונות סביבתית הישר לתוך מערכת המחירים. המחירים יכללו עלויות חברתיות וסביבתיות. גישה זו תהיה גם התמריץ ליזמות ולתעסוקה. עם הפחתה במיסים על הכנסה, הכלכלה כולה תהפוך למעין אזור יוזמה, והאנרגיה היזמית של המדינה תתפרס הרבה יותר לכיוון

של פתירת בעיות חברה וסביבה מאשר לכיוון של יצירתן. זאת ועוד, על ידי פטור ממס ההכנסה של התאגידים, נוכל להיפטר מכל תרבות הפרצות במס שמשחיתה את מדיניות האומה ושמהווה מקור עיקרי לסבסוד תאגידים ולזיהום....

הפוליטיקה החדשה של הקידמה

מכאן שכמעט בגדר חובה, בהקשר שכזה, להזכיר את מושג "שינוי הפרדיגמה", על פי ניסוחו המצוטט כל כך של תומס קון בספרו "המבנה של מהפכות מדעיות". אבל יש לכך צד שבדרך כלל נעלם מן העין - התפקיד המרכזי של פער הדורות. קון מצטט את הפיסיקאי מקס פלנק: "אמת מדעית חדשה אינה מנצחת על ידי שכנוע מתנגדיה והבאתם לראות את האור, אלא בגלל שמתנגדיה מתים לבסוף".

ניתן לייחל לתהליך טקסי יותר. אבל שום שדה לא הפך לסגור יותר מהכלכלה, שהעקרונות האורתודוקסים הבסיסיים שלה נמשכו על פני לפחות מאה שנים. אלא אם כן ההיסטוריה תעצור בקיפאון, גם אלה לבסוף ייכנעו, והאקלים כעת מבשר טובות. הדור שפיתח את התמ"ג, ושעבורו התמ"ג זיקק השקפת עולם שלמה, כבר פרש ברובו הגדול. הסטודנטים והחסידיים של אותו דור נמצאים באמצע חייהם, זורמים הלאה על הון שכלי מימים עברו. עבור הדור שמחליף אותם, הטראומות המגדירות הן לא המיתון הגדול ומלחמת העולם השנייה, אלא דווקא הזלילה החומרית וההתפוררות הסביבתית והחברתית שבהן רבים מהשמרנים הזקנים שימשו בלא כוונה כמהנדסים וכתומכים.

אין ספק שגם למסדר הישן לא חסרים מתלמדים. אבל עבור מספר גדל של כלכלנים, המדידות והכלים התפיסתיים של הדגם הניאו-קלאסי - כולל העיוותים הקנסייאנים - כבר אינם מתאימים יותר. כלכלנים אלה דורשים שהמקצוע שלהם יתחיל לקחת בחשבון את הכלכלה הגדולה יותר שבה מעוגן השוק - הממלכות החברתיות והסביבתיות, שבעבר התעלמו מהן בתור עולם השאול של ההצננה.

בעשורים האחרונים ביקורת שכזו זוהתה בעיקר עם המחנה האקולוגי. הרמן דיילי (Herman Daly), הייל הנדרסון (Hazel Henderson), קנת בולדינג (Kenneth Boulding) וכותבים אחרים הצביעו על כך שבעולם בעל משאבים חומריים סופיים האפשרות של התרחבות חומרית אינסופית היא לא דבר שכדאי לנו לסמוך עליו. מה שחדש כיום הוא שטיעון דומה בא מצד חוגים מסוימים בימין: במיוחד כשהמרדף אחר תמ"ג חותר תחת ערכים מסורתיים ואחדות חברתית, בדיוק כפי שהוא הרס את הסביבה הטבעית.

אמריקאים מותנים לראות באקולוגיה ובשמרנות חברתית כממלאים מקומות מנוגדים בספקטרום הפוליטי. אבל זוהי בעיקר אשליה אופטית, שמחזקת על-ידי מערכת הנהלת

החשבונות הלאומית הבלתי הולמת. העובדה היא שתומכי שני הקצוות מגנים את הדרך שבה המרדף אחר התמ"ג יכול להרוס את התחום שבראש דאגתם. באותה צורה שבה המרדף הופך יערות עתיקים לקורות בניה וחופים למקווי ביוב, כך הוא הופך משפחות למוקדי צריכה ואת הסלון לאזור אש חופשית של שיווק. שני המחנות מדברים מנקודת מבט ערכית נגד המוסר היחסי והאופורטוניזם של השוק...

מה שהימין מכנה "ערכי משפחה" היא זירה אחת שבה המאבק הסמוי, בין ערכי שוק לערכים אחרים, יוצא לאוויר החופשי. במאמר ארוך ב'ושינגטון פוסט', בנובמבר האחרון, אדוארד לטוואק (Edward Luttwak), מהמרכז למחקרים אסטרטגיים ובינלאומיים, צוות חשיבה שמרני מושינגטון די.סי., הצביע על כך שהרבה מהתפוררות המשפחה כיום נובע מה"הרס היצירתית" של השוק, אותו כלכלנים תומכי השוק החופשי מעריצים. הכישלון להודות בכך, כותב לטוואק, הוא "הסתירה הבוטה בלב ליבה של מה שהפכה להיות האידאולוגיה של הזרם המרכזי הרפובליקני".

לטוואק טען בראיון עימו שאנשים זקוקים ליציבות יותר משהם זקוקים לרוב הדברים החדשים שגורמים לתמ"ג לעלות. אבל כלכלנים מדברים על יציבות "במונחים שליליים לחלוטין", הוא אמר. "שימור" הופכת להיות מלה גסה. ניתן לחשוב שהשמרנים הם הראשונים שיצביעו על כך; יציבות, אחרי הכל, היא מה שקהילות ומשפחות נועדו לקיים. אבל הימין הפוליטי נמנע מדבר בנושא זה, אמר לטוואק, בידי האינטרסים הכלכליים של המממנים העיקריים שלו. "כל שמרן ששואף לשמר לא ימומן".

לפיצול זה יש דמיון ניכר למתח שצמח במפלגה הדמוקרטית בשנות ה-70 בין שומרי הסביבה לבין הזרם המרכזי הקייאנסיני שתמך בהאצת הצמיחה. הוא יכול לבשר את התחלתה של פוליטיקה חדשה שבה הזרמים העממיים, שמיוצגים על-ידי שמרנים חברתיים ושומרי סביבה, מוצאים באופן גדל והולך מטרה משותפת...

ייתכן ואנו עדים לקרבות הפותחים בסוג חדש של פוליטיקה שיעלו שאלות בסיסיות על צמיחה - שאלות שיקראו תגר על החלוקה המסורתית של שמאל וימין. בעוד הפוליטיקה הישנה עסקה בעיקר בתפקידה של הממשלה - ביחס בין הסקטור הפרטי לציבורי - זו שמופיעה כעת תוטרד יותר מנושאים של מרכזי לעומת מקומי, תרבות השוק לעומת תרבות הקהילה והמשפחה, צמיחה חומרית מול שוויון וערכים. הפוליטיקה החדשה לא תהיה אנטי-צמיחה, כיוון שלצאת בצורה גורפת נגד צמיחה זה שטותי ואבסורדי כמו להיות בצורה גורפת בעדה. במקום זאת, היא תתחיל בהערה ההגיונית של לטוואק שכאשר מטרתך היא פשוט להעלות את התמ"ג, אז "מה שאתה מעלה הוא לא בהכרח טוב". היא תתקשש צמיחה - והכלכלה באופן כללי - חייבת להיות אמצעי למטרה, ולא מטרה בפני עצמה.

זה לא אומר שברית חדשה כזו נמצאת מעבר לפינה. אבל למרות שההבדלים בין

מחנות השמרנים החברתיים ושומרי הסביבה הם עדיין גדולים, הם וודאי באים לידי ביטוי בצורה חדה יותר בין המנהיגים בווינגטון מאשר בתוך האומה כולה. הקבוצות האלה מכונסות סביב נושא מכריע אחד - דהיינו, המטרות של חיי הכלכלה. בדרכיהם השונות הם מבטאים את ההרגשה, הרווחת בקרב הציבור, שההצהרות של מומחי הכלכלה נמצאות בחוסר סנכרון קיצוני עם הניסיון האישי שלהם; שכלכלה חייבת להיות יותר מאשר רק הייצור והצריכה של דברים, ושאלו זקוקים למטרות רחבות יותר ולדרכים טובות יותר כדי למדוד את הישגינו כאומה.

מובן שהחוש הטבעי הזה יכול להוביל למגוון רחב של תוצאות. אבל לפחות דבר אחד ברור: העלאת התמ"ג כבר איננה יעד מספק לאומה גדולה, ולא משהו שאמריקה יכולה להמשיך ולשאת בו.